

RODO w praktyce pielęgniarstwa i położnej – dlaczego nie ma się czego obawiać?

XI 2018 r.

dr Piotr Szykiewicz – Prometriq Akademia Zarządzania w Sopotcie

Rozporządzenie o ochronie danych osobowych

- Cel
- Data wprowadzenia – obowiązuje od 25.05.2018
- Obowiązywanie
- RODO a polskie akty prawne
- Skutki nieprzestrzegania

Najważniejsze pojęcia

- Dane osobowe
- Kategorie szczególne danych osobowych
- Przetwarzanie danych osobowych
- Administrator
- Inspektor ochrony danych osobowych (IODO)
- Podstawa prawna przetwarzania danych
  - Zgoda
  - Inne przesłanki do przetwarzania
- Profilowanie

Najważniejsze pojęcia

Dane osobowe oznaczają informacje o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej („osobie, której dane dotyczą”).

Np. informacja o przynależności do OIPiP nie jest taką informacją, ponieważ nie pozwala na jednoznaczną identyfikację. Jednak w połączeniu z innymi danymi (np. Zofia, przewodnicząca OIPiP w Raławicach) może nabrać charakteru osobowego. Minimalny zbiór danych pozwalający jednoznacznie zidentyfikować osobę będzie rozumiany jako dane osobowe.

Najważniejsze pojęcia

Szczególne kategorie danych osobowych

to dane ujawniające:

- Pochodzenie rasowe lub etniczne,
- Poglądy polityczne,
- Przekonania religijne lub światopoglądowe,
- Przynależność do związków zawodowych,
- Dane genetyczne,
- Dane biometryczne w celu jednoznacznego zidentyfikowania osoby fizycznej,
- **Dane dotyczące zdrowia**, seksualności lub orientacji seksualnej osoby.

Wskazane powyżej dane osobowe co do zasady nie mogą być przetwarzane.

Najważniejsze pojęcia

Dane dotyczące zdrowia

Dane dotyczące zdrowia to dane osobowe o zdrowiu fizycznym lub psychicznym osoby fizycznej, w tym również o korzystaniu przez tę osobę z usług opieki zdrowotnej.

Danymi o stanie zdrowia będą więc wszystkie dane, które dotyczą stanu zdrowia osoby fizycznej.

Nie ma znaczenia sposób, w jaki administrator, czyli podmiot medyczny wszedł w posiadanie tych danych.

Najważniejsze pojęcia

Przetwarzanie danych osobowych

oznacza **wszystkie operacje wykonywane na danych osobowych**: zbieranie, utrwalanie, organizowanie, porządkowanie, przechowywanie, adaptowanie lub modyfikowanie, pobieranie, przeglądanie, wykorzystywanie, ujawnianie poprzez przesłanie, rozpowszechnianie lub innego rodzaju udostępnianie, dopasowywanie lub łączenie, ograniczanie, usuwanie lub niszczenie. Archiwizacja danych to także ich przetwarzanie.

Każdy podmiot wykonujący działalność leczniczą przetwarza dane osobowe kategorii szczególnej.

Najważniejsze pojęcia

Przetwarzanie w podmiocie leczniczym

obejmuje wszystkie operacje na danych, w tym:

- rejestrację pacjentów,
- prowadzenie dokumentacji medycznej,
- rozliczenia usług z NFZ,
- wprowadzenie danych do rejestrów medycznych,
- przekazywanie danych innym podmiotom,
- usuwanie danych.

Przetwarzanie dotyczy wszystkich danych osobowych, w tym:

- **danych pacjentów**,
- danych **osób upoważnionych przez pacjentów** oraz
- danych **pracowników** podmiotu leczniczego.

Najważniejsze pojęcia

Administrator danych osobowych

oznacza osobę fizyczną lub prawną, organ publiczny, jednostkę lub inny podmiot, który samodzielnie lub wspólnie z innymi **ustala cele i sposoby przetwarzania danych osobowych.**

Podmiot lub osoba wykonująca działalność leczniczą jest administratorem w stosunku do danych osobowych swoich pracowników oraz osób wykonujących pracę na innej podstawie niż umowa o pracę, kandydatów na pracowników a także pacjentów na rzecz których wykonywane są świadczenia zdrowotne oraz innych osób, których dane osobowe są przetwarzane w placówce.

Najważniejsze pojęcia

Podmiot przetwarzający (procesor)

to każdy podmiot, który świadczy na rzecz administratora usługę wymagającą przetwarzania danych osobowych, np. firma:

- Biuro księgowo i biuro kadrowe
- Firma BHP,
- Firma informatyczna,
- Firma świadcząca usługi w zakresie archiwizacji i niszczenia dokumentacji medycznej.

Nawet jeśli podmiot medyczny powierzy przechowanie dokumentacji medycznej podmiotowi zewnętrznemu, **to w dalszym ciągu ponosi odpowiedzialność** względem pacjenta lub pracownika (podmiotu danych) za jej zagubienie, zniszczenie lub utratę.

Podmiotami przetwarzającymi nie są inne podmioty lecznicze, laboratoria itp., ponieważ podmioty te przetwarzają dane osobowe pacjentów w ramach własnej działalności leczniczej.

Najważniejsze pojęcia

Inspektor ochrony danych osobowych

Administrator i podmiot przetwarzający wyznaczają IODO, zawsze gdy:

- Przetwarzania dokonują organ lub podmiot publiczny
- Główna działalność administratora lub podmiotu przetwarzającego polega na operacjach przetwarzania, które ze względu na swój charakter, zakres lub cele wymagają regularnego i systematycznego monitorowania osób, których dane dotyczą, **na dużą skalę**, lub
- Główna działalność administratora lub podmiotu przetwarzającego polega na przetwarzaniu na **dużą skalę** szczególnych kategorii danych osobowych

Podmioty lecznicze, które nie przetwarzają danych osobowych **na dużą skalę**, nie muszą powoływać IOD.

Zasady przetwarzania danych osobowych

- Zasada legalności, rzetelności i przejrzystości przetwarzania (zgodność z prawem)
- Zasada celowości
- Zasada minimalizacji danych (adekwatności, proporcjonalności)
- Zasada prawidłowości
- Zasada ograniczenia czasowego
- Zasada bezpieczeństwa (integralności i poufności)
- **Zasada rozliczalności**

Zasada legalności

Zgodność z prawem, rzetelność i przejrzystość

Dane osobowe muszą być przetwarzane zgodnie z prawem, rzetelnie i w sposób przejrzysty dla osoby, której dane dotyczą.

Rzetelność i przejrzystość przetwarzania danych to konieczność respektowania praw osób, których dane dotyczą, ale także **przekazanie takiej osobie zestawu informacji** o przetwarzaniu jej danych oraz o przysługujących jej prawach.

Nie można zadzwonić do osoby i udawać, że numer został wybrany przypadkowo.

Zasada legalności

Przykładem zasady zgodności z prawem przetwarzanych danych jest **wyrażenie zgody**, które może polegać na:

- zaznaczeniu okienka wyboru podczas przeglądania strony internetowej,
- na wyborze ustawień technicznych do korzystania z usług społeczeństwa informacyjnego
- na innym oświadczeniu bądź zachowaniu, które w danym kontekście jasno wskazuje, że osoba, której dane dotyczą, zaakceptowała proponowane przetwarzanie jej danych osobowych.

Milczenie, okienka domyślnie zaznaczone lub niepodjęcie działania nie powinny zatem oznaczać zgody”.

Zasada legalności

Nie jest konieczna zgoda pacjenta na przetwarzanie jego danych osobowych (w tym danych dotyczących zdrowia) przez podmiot leczniczy w zakresie prowadzonej przez ten podmiot działalności leczniczej.

Art. 9 ust 2 RODO p. 8

Przetwarzanie jest niezbędne do celów **profilaktyki zdrowotnej, diagnozy medycznej, zapewnienia opieki zdrowotnej** lub zabezpieczenia społecznego, leczenia lub zarządzania systemami i usługami opieki zdrowotnej lub zabezpieczenia społecznego ...

Również **przetwarzanie danych na potrzeby akcji profilaktycznych**, informowania o badaniach okresowych itp. zostanie, zgodnie z **propozycjami** zawartymi w kodeksie branżowym, wyłączone z potrzeby uzyskiwania zgody pacjenta.

Zasada celowości

Ograniczenie celu

Dane osobowe muszą być zbierane w konkretnych, wyraźnych i prawnie uzasadnionych celach, i nie mogą być dalej przetwarzane w sposób niezgodny z tymi celami.

Dalsze przetwarzanie do celów archiwalnych w interesie publicznym, do celów badań naukowych lub historycznych lub do celów statystycznych, nie jest uznawane w myśl art. 89 ust. 1 za niezgodne z pierwotnymi celami.

Zasada celowości

Przykładem zasady ograniczenia celu jest zakaz formułowania zgody na przetwarzanie danych osobowych w więcej niż jednym celu, używając jednej klauzuli zgody.

Ograniczenie celu oznacza, że jedna klauzula zgody może obejmować **tylko jeden cel**. Np. nie jest zgodna z RODO sytuacja, gdy akceptacja regulaminu współpracy oznacza równocześnie zgodę na otrzymywanie ofert handlowych. Formularze powinny umożliwiać osobne wyrażenie zgody lub jej brak odnośnie każdej z czynności.

Zasada celowości

Cel przetwarzania danych w podmiocie leczniczym

- Dane pacjentów (osobowe i dotyczące zdrowia) – realizacja świadczeń zgodnie z przepisami prawa
- Dane pracowników – przepisy prawa
- Dane osób upoważnionych – przepisy prawa

Zasada minimalizacji danych (adekwatności, proporcjonalności)

Minimalizacja danych to inaczej ich adekwatność.

Nie wolno zbierać danych „na wszelki wypadek”.

Można przetwarzać dane tylko w takim zakresie, w jakim jest to niezbędne to osiągnięcia zamierzonego celu.

Jednak w przypadku działalności leczniczej pierwszeństwo ma cel nadrzędny jakim jest zdrowie pacjenta.

Z tego powodu podczas wywiadu medycznego zasada minimalizmu nie musi być bezwzględnie przestrzegana.

Zasada minimalizacji danych (adekwatności, proporcjonalności)

Przykładem zasady minimalizacji jest **zakaz zbierania i kserowania dowodów osobistych**, gdy konieczność taka nie wynika z przepisu prawa, a także zbierania informacji na temat planów macierzyńskich kandydata do pracy (co stanowi także naruszenie dóbr osobistych).

W **przypadku pracowników** zakres danych niezbędnych do ich zatrudniania określają przepisy prawa pracy. Dane te to imię i nazwisko, data urodzenia, adres do korespondencji, adres poczty elektronicznej lub numer telefonu.

Zasada prawidłowości

Prawidłowość danych

Dane osobowe muszą być prawidłowe i w razie potrzeby uaktualniane.

Należy podjąć wszelkie rozsądne działania, aby dane osobowe, które są nieprawidłowe w świetle celów ich przetwarzania, zostały niezwłocznie usunięte lub sprostowane.

Obowiązek zapewnienia prawidłowości danych wymaga, aby w przypadku gdy leczenie pacjentów jest rozłożone w czasie (np. w gabinecie stomatologicznym) podmiot leczniczy co jakiś czas analizował ankiety zdrowia wypełnianie przez pacjentów podczas pierwszej wizyty.

Zasada prawidłowości

Przykładem zastosowania zasady prawidłowości danych jest obowiązek poprawienia danych zgodnie z wnioskiem pracownika, gdy zmienił on rachunek bankowy albo adres zamieszkania.

Należy podjąć **wszelkie rozsądne działania** zapewniające sprostowanie lub usunięcie danych osobowych, które są nieprawidłowe.

Zasada ograniczenia czasowego

Dane osobowe muszą być przechowywane w formie umożliwiającej identyfikację osoby, której dane dotyczą, przez okres nie dłuższy, niż jest to niezbędne do celów, w których dane te są przetwarzane.

Zasada ograniczonego czasu przechowywania danych osobowych, która wynika z RODO, **zostaje ograniczona ze względu na obowiązywanie Ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (upp).**

Pierwszeństwo w zakresie stosowania przepisów o przechowywaniu dokumentacji medycznej będzie miała właśnie upp i terminy z niej wynikające.

Zasada ograniczenia czasowego

Dokumentację medyczną należy przechowywać 20 lat licząc od końca roku kalendarzowego w którym wprowadzono ostatni wpis, z wyjątkiem gdy nastąpił zgon pacjenta lub zatrucie (okres przechowywania to 30 lat) lub dokumentacja dotyczy dziecka do ukończenia przez nie lat 2 (należy przechowywać przez 22 lata).

KODEKS BRANŻOWY

6.7 Prawo Pacjenta do usunięcia danych - „bycia zapomnianym” (art. 17 RODO)

6.7.1

Prawo Pacjenta do bycia zapomnianym nie znajduje zastosowania wobec danych osobowych Pacjentów przetwarzanych na podstawie art. 9 ust. 2 lit h RODO, w szczególności wobec danych przetwarzanych w ramach dokumentacji medycznej prowadzonej i przechowywanej przez okres wskazany w art. 29 ust. 1 ustawy o prawach pacjenta oraz innych przepisach dotyczących okresu przechowywania dokumentacji medycznej.

Zasada bezpieczeństwa

Dane osobowe powinny być przetwarzane w sposób zapewniający im odpowiednie bezpieczeństwo i odpowiednią poufność, w tym ochronę przed nieuprawnionym dostępem do nich i do sprzętu służącego ich przetwarzaniu oraz przed nieuprawnionym korzystaniem z tych danych i z tego sprzętu.

Przykładem zastosowania zasady bezpieczeństwa (integralności i poufności) jest stosowanie haseł do systemu informatycznego, ale także zamykanie pomieszczeń na klucz oraz używanie niszczarek do dokumentów.

Zasada bezpieczeństwa

Podmiot leczniczy jest zobowiązany do analizy ryzyka naruszenia bezpieczeństwa danych osobowych, w tym:

- Identyfikację potencjalnych incydentów
- Ocenę szkodliwości (wagę) incydentu
- Ocenę prawdopodobieństwa wystąpienia incydentu
- Decyzję dotyczącą postępowania z ryzykiem:
  - Unikanie ryzyka
  - Przeniesienie ryzyka
  - Akceptacja ryzyka
  - Przeciwdziałanie ryzyku

Zasada rozliczalności

Administrator musi być w stanie wykazać przestrzeganie zasad RODO np. poprzez **przedstawienie dokumentacji związanej z bezpieczeństwem danych osobowych**, w tym polityki bezpieczeństwa danych osobowych i odpowiednich rejestrów, w tym rejestru czynności przetwarzania oraz rejestru zbiorów danych osobowych.

Ważnym elementem wdrożenia zasad jest **zapoznanie z nimi wszystkich pracowników** potwierdzone odpowiednim dokumentem lub certyfikatem potwierdzającym ukończenie szkolenia.

Obowiązkiem administratora (spółki, stowarzyszenia, fundacji) jest udowodnienie, że działa w sposób zgodny z RODO.

Zasada rozliczalności

Podstawowe dokumenty RODO

1. Polityka bezpieczeństwa danych osobowych
  - Jakie dane przetwarzamy?
  - W jakim celu?
  - Jak je zabezpieczamy?
  - Kto ma dostęp do danych?
  - Komu powierzamy przetwarzanie?
2. Rejestry
  - Rejestr czynności przetwarzania
  - Rejestr zbiorów danych
  - Rejestr incydentów naruszenia
3. Instrukcje i procedury
  - Polityka kluczy
  - Instrukcje postępowania

Podstawa prawna przetwarzania danych osobowych (zwykajnych)

Przetwarzanie danych osobowych jest zgodne z prawem wyłącznie w przypadkach, gdy – i w takim zakresie, w jakim – spełniony jest co najmniej jeden z zamieszczonych na ekranie warunków:

- Osoba, której dane dotyczą, **wyraziła zgodę** na przetwarzanie swoich danych osobowych w jednym lub większej liczbie określonych celów
- Przetwarzanie jest **niezbędne do wykonania umowy**, której stroną jest osoba, której dane dotyczą lub do podjęcia działań na żądanie osoby, której dane dotyczą, przed zawarciem umowy
- Przetwarzanie jest **niezbędne do wypełnienia obowiązku prawnego** ciążącego na administratorze

Podstawa prawna przetwarzania danych osobowych (zwykcyjnych)

- Przetwarzanie jest niezbędne do ochrony żywotnych interesów osoby, której dane dotyczą lub innej osoby fizycznej – **akcje pomocy (humanitarne)**
- Przetwarzanie jest niezbędne do wykonania zadania realizowanego w interesie publicznym lub w ramach sprawowania władzy publicznej powierzonej administratorowi – **np. zaproszenie na badania profilaktyczne**

Podstawa prawna przetwarzania danych osobowych (zwykajnych)

- Przetwarzanie jest niezbędne do celów wynikających z prawnie uzasadnionych interesów realizowanych przez administratora lub przez stronę trzecią, z wyjątkiem sytuacji, w których nadrzędny charakter wobec tych interesów mają interesy lub podstawowe prawa i wolności osoby, której dane dotyczą, wymagające ochrony danych osobowych, w szczególności gdy osoba, której dane dotyczą, jest dzieckiem.

Przykładem prawnie uzasadnionego interesu jest:

- działalność windykacyjna,
- marketing bezpośredni własnych towarów lub usług **w formie papierowej,**
- bezpieczeństwo osób lub mienia.

Podstawa prawna przetwarzania danych osobowych (zwykajnych)

Zgoda

- Jeżeli przetwarzanie odbywa się na podstawie zgody, administrator **musi być w stanie wykazać**, że osoba, której dane dotyczą, wyraziła zgodę na przetwarzanie swoich danych osobowych.
- Zgodę można wycofać w dowolnym momencie
- Wycofanie zgody nie wpływa na zgodność z prawem przetwarzania
- Wycofanie zgody powinno być równie łatwe, jak jej wyrażenie

Zgoda na przetwarzanie danych osobowych

Dobrowolność zgody

Oceniając, czy zgodę wyrażono dobrowolnie, w jak największym stopniu uwzględnia się, czy między innymi od zgody na przetwarzanie danych nie jest uzależnione wykonanie umowy, w tym świadczenie usługi, jeśli przetwarzanie danych osobowych nie jest niezbędne do wykonania tej umowy.

W związku z tym nie jest dopuszczalne posługiwanie się zgodą w relacjach **pracodawca–pracownik** oraz organ administracji–obywatel.

Przetwarzanie **szczególnych kategorii** danych osobowych

Przetwarzanie szczególnych kategorii danych osobowych jest dozwolone tylko w przypadku, gdy spełniony jest jeden z warunków:

- Osoba, której dane dotyczą, wyraziła **wyraźną zgodę** na przetwarzanie tych danych osobowych w jednym lub kilku konkretnych celach, chyba że prawo Unii lub prawo państwa członkowskiego przewidują, iż osoba, której dane dotyczą, **nie może uchylić zakazu**, o którym mowa w ust. 1 RODO
- Przetwarzanie jest niezbędne do ochrony **żywotnych interesów** osoby, której dane dotyczą, lub innej osoby fizycznej, a osoba, której dane dotyczą, jest fizycznie lub prawnie niezdolna do wyrażenia zgody.
- Przetwarzanie dotyczy danych osobowych **w sposób oczywisty upublicznionych** przez osobę, której dane dotyczą.
- Przetwarzanie jest niezbędne do **ustalenia, dochodzenia lub obrony roszczeń** lub w ramach sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sądy.

Przetwarzanie **szczególnych kategorii** danych osobowych

- ...
- Przetwarzanie jest niezbędne do celów **profilaktyki zdrowotnej** lub medycyny pracy, do oceny zdolności pracownika do pracy, **diagnozy medycznej, zapewnienia opieki zdrowotnej** lub zabezpieczenia społecznego, leczenia lub zarządzania systemami i usługami opieki zdrowotnej lub zabezpieczenia społecznego na podstawie prawa Unii lub prawa państwa członkowskiego lub zgodnie z umową z pracownikiem służby zdrowia i z zastrzeżeniem warunków i zabezpieczeń, o których mowa w ust. 3 . [link do ust. 3]

Obowiązki administratora

Obowiązek informacyjny

Przed przystąpieniem do przetwarzania danych osobowych administrator powinien udzielić osobie, której dane dotyczą, szeregu informacji dotyczących celu, podstawy prawnej oraz czasu przetwarzania danych, jak również przekazać jej informacje na temat przysługujących praw.

Informacje te administrator powinien przekazać w zwięzłej, przejrzystej, zrozumiałej i łatwo dostępnej formie, jasnym i prostym językiem, w szczególności gdy informacje są kierowane do dziecka.

Obowiązki administratora

Kodeks branżowy w ochronie zdrowia – przekazanie informacji na co najmniej **2** sposoby:

- W dokumentach przekazywanych Pacjentowi
- Na stronie internetowej lub w systemie informatycznym podmiotu leczniczego dostępnym dla Pacjenta (tzw. Portal Pacjenta)
- Na tablicach informacyjnych w przestrzeniach ogólnodostępnych, najczęściej wykorzystywanych przez Pacjentów
- W Regulaminie organizacyjnym

Obowiązki administratora

W przypadku gdy dane pochodzą od osoby, której one dotyczą Administrator **podczas pozyskiwania danych osobowych:**

- podaje swoją tożsamość i dane kontaktowe oraz gdy ma to zastosowanie, tożsamość i dane kontaktowe swojego przedstawiciela
- podaje, gdy ma to zastosowanie, dane kontaktowe inspektora ochrony danych
- podaje cele przetwarzania danych osobowych oraz podstawę prawną przetwarzania
- podaje informacje o odbiorcach danych osobowych lub o kategoriach odbiorców, jeżeli istnieją
- ...

Naruszenie bezpieczeństwa danych osobowych

- Identyfikacja naruszeń
- Rejestr naruszeń
- Zgłaszanie naruszeń
- Odpowiedzialność związana z naruszeniami

Brak dostępu do danych osobowych może być rozumiany jako naruszenie bezpieczeństwa

Ochrona danych osobowych

Najczęściej występujące naruszenia bezpieczeństwa danych osobowych:

- Ujawnienie informacji
- Przełamanie haseł dostępu
- Przełamanie zabezpieczeń lub ich obejście
- Fałszowanie i usuwanie informacji
- Niszczenie informacji na nośnikach
- Użycie złośliwego oprogramowania
- Nieuprawniony dostęp do systemu z zewnątrz
- Nieuprawniony dostęp do systemu z jego wnętrza
- Nieuprawniony dostęp do pomieszczenia
- Nieuprawniony przekaz danych
- Wyłudzenie, kradzież i fałszowanie haseł dostępu
- ...

RODONET = RODO sprawnie, szybko i bezpiecznie

Wymagania RODO a oferta RODONET

1. Audyt (dochowanie staranności) – gotowe formularze i listy wyboru dostosowane do potrzeb praktyki pielęgniarstwa i położnej w różnych zakresach świadczeń
2. Dokumentacja (zasada rozliczalności) – wydruk dokumentów i możliwość ich aktualizacji
  - Polityka bezpieczeństwa
  - Rejestry
  - Procedury
  - Formularze oświadczeń itp..
3. Szkolenia, w tym szkolenie e-learningowe dla pracowników (w pakiecie)
4. Monitoring – okresowe przeglądy (alerty i aktualizacje dokumentacji związane z nowelizacją przepisów i praktyką orzecznictwa)

RODONET = RODO sprawnie, szybko i bezpiecznie

Korzyści związane z RODOnet

- Wygoda
- Poprawność merytoryczna
- Stała aktualizacja
  - incydenty,
  - orzecznictwo,
  - zmiany interpretacji przepisów,
  - kodeks branżowy
- Personalizacja - uwzględnienie specyfiki praktyki
- Algorytmy np. dotyczące oszacowania ryzyka itp.

RODONET = RODO sprawnie, szybko i bezpiecznie

RODONET = RODO sprawnie, szybko i bezpiecznie

Jak uzyskać bezpłatny dostęp do RODOnet

1. Prośba o udostępnienie aplikacji i na potrzeby praktyki (pełna nazwa, telefon kontaktowy, e-mail):
rodonet@prometriq.pl
2. Założenie konta w oparciu o uzyskany login
3. Do końca 2018 r. bezpłatnie dla uczestników szkolenia (dokumentację można przechowywać w formie papierowej lub elektronicznej dowolnie długo, jeśli pozostanie aktualna)